

Asia: VN/12734/2019

Pakkoavioliiton mitätöinti ja ulkomaila alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

Suomessa pakottamalla solmitun avioliiton päättäminen

- 1. Arviomuiston luvussa 2.1 on käsitelty Suomessa pakottamalla solmitun avioliiton purkamismenettelyä ja ehdotetaan uutta säännöstä, jonka mukaan pakottamalla solmittu avioliitto voitaisiin kumota. Kumoamisen oikeusvaikutukset olisivat samat kuin avioerossa. Kannatatteko ehdotusta?**

-

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Pakkoavioliittojen osalta Suomi on saanut kansainväliseltä ihmisoikeusvalvontaelimeltä suosituksen pakottamalla solmitun avioliiton sääntelystä. Euroopan neuvoston yleissopimuksen naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (SopS 53/2015, Istanbulin sopimus) 32 artiklan mukaan osapuolten tulee toteuttaa tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että pakottamalla solmitut avioliitot voidaan mitätöidä, kumota tai purkaa aiheuttamatta uhreille kohtuutonta taloudellista tai hallinnollista taakkaa. Sopimuksen selitysmuiston mukaan on erityisen tärkeää mm., ettei menettelyllä aiheuteta uhrille kohtuuttomia hankaluuksia tai välillisiä taloudellisia vaikeuksia, ja ettei avioliiton päättäminen vaikuta haitallisesti pakkoavioliiton uhrin oikeuksiin. Istanbulin sopimuksen valvontaelin GREVIO on syyskuussa 2019 antamissaan Suomea koskevissa suosituksissa rohkaissut Suomea säätämään pakottamalla solmitun avioliiton mitätöinnistä, kumoamisesta tai purkamisesta.

Pakkoavioliitolla viitataan avioliittoon, jossa toinen tai molemmat puolisoista on fyysisen tai henkisen painostuksen, pakottamisen tai uhan alaisena suostunut avioliittoon. Pakkoavioliitot ovat olemassa oleva ilmiö myös Suomessa, mutta tarkempia tietoja tai tilastoja ilmiöstä ei ole. Lisäksi pakotetun ja järjestetyn avioliiton välinen rajanveto voi käytännössä olla vaikeaa.

Nykysääntelyn mukaan avioliitto voi Suomessa päättyä vain purkautumalla tai poikkeuksellisesti vihkiminen voi olla mitätön. Avioliitto voi päättyä purkautumalla joko avioeron tai puolison kuoleman vuoksi. Tämä edellyttää, että avioliitto on katsottu päteväksi.

Avioliittoon liittyy yksityisoikeudellisia ja julkisoikeudellisia oikeusvaikutuksia, kuten elatusvelvollisuus, sosiaalietuudet sekä mahdollisuus saada kansalaisuus avioliiton perusteella. Avioliitto vaikuttaa puolisoiden välisiin omaisuussuhteisiin ja muihin oikeustoimiin. Puolisot saavat avioliiton kautta avio-oikeuden toistensa omaisuuteen ja heillä on myös perintöoikeus toistensa jälkeen. Avioliitto perustaa puolisoille myös asumiseen liittyviä oikeuksia, se vaikuttaa puolisoiden välisiin lahjoihin sekä puolisoiden velkoihin. Lisäksi avioliitto vaikuttaa myös rikos- ja prosessioikeudellisiin kysymyksiin kuten asianosaisasemaan ja todistamisvelvollisuuteen sekä rikokseen syyllistyneen henkilön maasta karkotukseen.

Avioliiton päättymistavalla on merkitystä myös lapsen tai lasten oikeuksien ja aseman kannalta. Vanhemmuudesta seuraa elatusvelvollisuus, ja huoltajalla on oikeuksia ja velvollisuuksia lapseen nähden. Lasta koskevissa asioissa lapsen etu onkin kaikkea päätöksentekoa ohjaava normi ja periaate. Kaikissa lasta koskevissa viranomaisten tai yksityisten laitosten toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu, jonka sisältö määräytyy tapauskohtaisesti. Lapsen edun toteutumisessa on aina kyse myös perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta. Mikäli lapsen oikeudet toteutuvat mahdollisimman täysimääräisesti, myös lapsen etu toteutuu. Mikäli oikeudet ovat ristiriidassa keskenään, tulee suurempi painoarvo antaa lapsen edun toteutumiselle.

Arviomuistion johtopäätöksissä on esitetty, että pakkoavioliiton purkamiseen liittyvä hallitusohjelmakirjaus toteutettaisiin lisäämällä voimassa olevaan avioliittolakiin säännös pakottamalla solmitun avioliiton kumoamisesta. Tuomioistuin voisi julistaa avioliiton kumotuksi avioliittoon pakotetun tai syyttäjän hakemuksesta. Oikeusvaikutukset vastaisivat avioeron vaikutuksia. Osapuolten siviilisäätö palautuisi avioliiton solmimista edeltävään siviilisäätöyn. Menettely olisi lisäksi maksuton.

Kuten arviomuistiossa on esitetty, avioliiton toteaminen mitättömäksi voi johtaa kohtuuttomaan tilanteeseen avioliittoon pakotetun henkilön osalta, joten tämä vaihtoehto ei ole kannatettava. Vaikka Suomessa tällä hetkellä avioeroprosessi on menettelyllisesti yksinkertainen ja kevyt, on syytä harkita erityistä menettelyä pakottamalla solmitun avioliiton purkamiseksi. Ehdotettu avioliiton kumoaminen olisi tähän mahdollinen ratkaisu.

2. Arviomuistion luvussa 2.2 on käsitelty Suomessa alaikäisenä tai muusta avioliiton esteestä huolimatta solmitun avioliiton purkamista ja päädytty siihen, että tarvetta lainsäädäntömuutoksiin ei ole. Oletteko johtopäätöksestä samaa mieltä?

-

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Uutta sääntelyä harkittaessa on otettava huomioon, että pakottamalla solmitussa avioliitossa molemmat puolisot voivat olla täysi-ikäisiä, tai heistä toinen tai molemmat voivat olla alaikäisiä. Alaikäisen ollessa kyseessä tulee menettelyssä ottaa huomioon lapsen etu, edustajan tarve sekä lapsen kuuleminen häntä koskevassa asiassa.

Pakottamalla solmittu avioliitto voi olla myös ihmiskaupan tunnusmerkit täyttävää toimintaa. Vuonna 2019 ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään otettiin asiakkaaksi 52 henkilöä, jotka olivat pakkoavioliittoon liittyvän ihmiskaupan uhreja.

Arviomuistiossa on esitetty harkittavaksi, tulisiko syyttäjälle antaa oikeus nostaa kanne avioliiton kumoamiseksi. Koska kyseessä on kuitenkin lähtökohtaisesti siviiliprosessi, tulisi tähän vaihtoehtoon suhtautua varovaisesti. Esim. ihmiskaupatapauksissa tämä voisi tulla kyseeseen.

Ulkomailla solmitun alaikäisavioliiton tunnustaminen

3. Arviomuistion luvussa 3 on käsitelty ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista Suomessa. Arviomuistiossa ehdotetaan nykyisten säännösten täsmentämistä niin, että ulkomailla alle 18-vuotiaana solmittu avioliitto voitaisiin tunnustaa Suomessa vain erityisestä syystä, jos ainakin toinen puolisoista on asunut avioliiton solmimishetkellä Suomessa. Kannatatteko ehdotusta?

-

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Avioliittolain 115 §:n mukaan ulkomailla pätevästi solmittu avioliitto on lähtökohtaisesti pätevä myös Suomessa, mutta lain 139 §:n nojalla se voidaan jättää tunnustamatta, jos sen pitäminen pätevänä johtaisi Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseen lopputulokseen. Lakivaliokunta on mietinnössään 17/2018 vp todennut, että ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamisen arviointiperusteiden ja menettelyn tulisi perustua nykyistä tarkkarajaisempaan laintasoiseen sääntelyyn. Tämän selkeyttäisi oikeustilaa ja helpottaisi muun muassa väestötietojen rekisteröintiä. Toisaalta tunnustamissääntely, joka ei jätä lainkaan tilaa tapauskohtaiselle harkinnalle, voi joissakin yksittäistapauksissa johtaa lapsen edun vastaiseen lopputulokseen.

Ulkomaalaisasioissa avioliiton pätevyys voi tulla harkittavaksi mm. turvapaikkamenettelyssä, perheenyhdistämiseen perustuvassa oleskelulupaprosessissa, kansalaisuuden hakemisen yhteydessä sekä vastaanottokeskuksen majoitusjärjestelyiden yhteydessä. Avioliitolla ei ole välittömiä vaikutuksia itse turvapaikkamenettelyyn, mutta turvapaikan myöntäminen voi kuitenkin antaa myönteisen päätöksen saaneen puolisolle oikeuden oleskelulupaan perhesiteen perusteella. Siten avioliiton tunnustamisella tai sen päättymisellä on oikeusvaikutuksia myös näissä tilanteissa. Avioliiton tunnustamatta jättämisellä on usein alaikäisen puolison kannalta kielteisiä vaikutuksia. Jos avioliittoa ei tunnusteta Suomessa, puoliset eivät myöskään voi hakea avioeroa Suomessa. Toimenpiteitä ja sääntelyä harkittaessa tulee ottaa huomioon myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan perhe-elämän suoja koskevat velvoitteet.

Arviomuistiossa on esitetty, että lähtökohtana säilyisi ulkomailla pätevästi solmittujen avioliittojen tunnustaminen, jos sitä ei katsota oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseksi. Sääntelyä esitetään kuitenkin täsmennettäväksi siten, ettei Suomessa asuvan alle 18-vuotiaan henkilön ulkomailla solmimaa avioliittoa tunnustettaisi, ellei siihen ole yksittäisessä tapauksessa erityisiä syitä. Alaikäisen solmiman avioliiton tunnustaminen tulisi olla poikkeuksellista ja mahdollista vain, mikäli tunnustamatta jättäminen loukkaisi enemmän alaikäisen ihmisoikeuksia. Sääntelyä harkittaessa tulee erityisesti ottaa huomioon YK:n lapsen oikeuksien sopimus sekä sen tulkintaperiaatteet.

4. Onko teillä kommentteja arviomuistion jaksossa 3.3 mainittuihin erityisiin syihin, joiden perusteella tällaisen avioliiton tunnustaminen voisi poikkeustapauksessa olla perusteltua?

-

5. Onko arviomuistiossa ja sen taustalla olevassa selvityksessä arvioitu tunnustamissääntelyn ja -käytäntöjen nykytilan sekä eri vaihtoehtojen etuja ja haittoja riittävän kattavasti?

-

Perustelut

-

Muut huomiot

6. Onko teillä muuta lausuttavaa arviomuistiosta tai sen taustalla olevasta selvityksestä?

-

Hälinen Janne
Suomen Lakimiesliitto - Finlands Juristförbund ry